

INFRASTRUKTURA

ENERGETSKI SEKTOR

2,30

PREGLED REALIZACIJE PREPORUKA BK

Preporuke:	Prvobitno date u BK:	Značajan napredak	Određeni napredak	Bez napretka
Električna energija				
Regulacija cena električne energije treba da bude napuštena (ali osetljivi kupci treba da budu zaštićeni), što bi omogućilo nova ulaganja u modernizaciju i revitalizaciju proizvodnje uglja i električne energije.	2016		√	
Unutardnevno tržište treba da bude uvedeno.	2020	√		
Razmotriti uvođenje instrumenata naknada za korišćenje uglja (eng. Carbon pricing).	2020		√	
Propisati ciljne uštede energije, jer to predviđa i Direktiva 2012/27/EC, kao i njena dopuna 2018/2002/EC. U toku je priprema predloga revizije ciljeva za energetska efikasnost u smislu njihovih povećanja. Tu je takođe potrebno predvideti i smanjenje „specifične potrošnje“ energije, tj. potrošnje po jedinici proizvoda.	2021		√	
Uvođenje mehanizma da se prilikom rezervacija priključka na mrežu da sredstvo obezbeđenja od strane investitora, npr. bankarska garancija ili depozit, sve u cilju sprečavanja stvaranja redova za priključak na mrežu koji blokiraju dostupne kapacitete.	2020	√		
Uskladiti regulativu vezano za obračun PDV-a na računima za prosumere	2022		√	
Obnovljivi izvori energije				
Podzakonski akti koji će bliže uređivati sisteme podsticaja treba da budu skrojeni tako da ubrzaju investicije u sektor obnovljivih izvora energije i da prate zajedničke smernice EBRD-a i Energetske zajednice.	2021	√		
Prilagoditi regulativu i metodologiju za određivanje maksimalne cene na aukcijama tako da više odražava uticaj tržišne cene električne energije	2022	√		
Energetska efikasnost				
Usvajanje funkcionalnog modela ugovora koji će uređivati snabdevanje energijom.	2017			√
Unapređenje kapaciteta za Komisiju za javno-privatna partnerstva i druge značajne javne subjekte, u smislu ugovaranja i korišćenja energije i snabdevanja energijom, uključujući javni i privatni sektor.	2017		√	

STANJE

Električna energija

Pravni okvir za električnu energiju u Srbiji dat je u Zakonu o energetici iz 2014. godine, sa izmenama i dopunama koje su usvojene 2021. godine i minimalnim izmenama iz 2023. godine, koji u najvećem delu implementira Treći energetska paket Evropske Unije (EU).

Narodna skupština Republike Srbije je dana 26. jula.2023. godine, usvojila Zakon o izmenama i dopunama Zakona o energetici, kojim se prema navodima predlagača – Vlade Republike Srbije, na sveobuhvatan i efikasan način rešava pitanje pune primene relevantnih propisa EU. Uspostavljena je Republička komisija za energetske mreže, kao samostalan i nezavistan organ za kontrolu operatora prenosnog sistema električne energije –

Elektromreže Srbije i operatora transportnog sistema prirodnog gasa – Transportgas Srbija. Iz Ministarstva rudarstva i energetike („Ministarstvo eneregetike“) su pre usvajanja objasnili da će novoformirano telo od Ministarstva energetike preuzeti nadležnost nad ova dva državna operatera sistema prenosa električne energije. Na taj način navedena dva operatera će moći da se sertifikuju kod Agencije za energetiku Republike Srbije i evropskih regulatornih tela.

Glavni organi odgovorni za ovaj sektor su: (i) Vlada Republike Srbije; (ii) Ministarstvo energetike; (iii) Agencija za energetiku; i (iv) Republička komisija za energetske mreže (koja će biti uspostavljena napred navedenim izmenama zakona).

Preduzeća u vlasništvu države – Elektromreža Srbije (EMS), Elektroprivreda Srbije (EPS) i EPS Distribucija, društvo čije je izdvajanje iz EPS-a konačno završeno krajem 2020. godine, ostaju dominantni igrači u sektoru. EMS je operator prenosnog Sistema. EPS se bavi proizvodnjom, veleprodajom i snabdevanjem električnom energijom. EPS-ovo bivše zavisno društvo EPS Distribucija vrši distribuciju i upravlja distributivnim sistemom. Takođe, najavljena je transformacija EPS-a iz javnog preduzeća u akcionarsko društvo, i postavljen je novi nadzorni odbor, čime su preduzeti bitni koraci ka profesionalizaciji upravljanja ovim društvom.

Tržište električne energije je u potpunosti liberalizovano na papiru. Domaćinstva i mali kupci, za sada, imaju pravo da budu snabdevani po regulisanim cenama (za razliku od ostalih kupaca, koji nemaju prava na regulisane cene). Postoji namera da se istisne regulisano snabdevanje električnom energijom, ali je Agencija za energetiku zauzela stav da i dalje postoji potreba za regulisanjem cena električne energije. Sa druge strane, Agencija za energetiku je dozvolila povećanje regulisanih cena – poslednje povećanje je bilo u maju 2023. godine. Eksperti se slažu da je ovo povećanje nedovoljno i da treba očekivati nova povećanja.

Uprkos liberalizaciji, EPS ostaje najdominantniji snabdevač sa oko 97% učešća na otvorenom tržištu.

Dan-unapred tržištem upravlja akcionarsko društvo South East European Power Exchange (SEEPEX).

Takođe, SEEPEX je 25. jula 2023. godine pokrenuo i uspostavio unutardnevno tržište.

Obnovljivi izvori energije

Priliv stranih direktnih investicija sve više zavisi od raspoloživosti, predvidivosti i strukturi snabdevanja sertifikovanim zelenom energijom. Pitanja kao što su procenat električne energije iz obnovljivih izvora koja je dostupna na mreži, dalji razvoj elektrana koje koriste obnovljive izvore energije i mogućnost garantovanog snabdevanja zelenom energijom kroz korporativne ugovore o kupoprodaji električne energije, dobijaju sve više na značaju i postaju jedan od opredeljujućih razloga za ulaganje u Republici Srbiji od strane investitora.

Nakon što je u aprilu 2021. godine usvojen Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije, čime su pitanja u vezi sa podsticajnim merama za proizvodnju električne energije, korišćenjem obnovljivih izvora energije izdvojena iz Zakona o energetici i uređena posebnim zakonom, do kraja 2021. i tokom 2022. godine usvojen je niz podzakonskih akata koji detaljnije regulišu postupak dobijanja prava na tržišnu premiju i fid-in tarifu, sadržaj ugovora o tržišnoj premiji, kvotu za vetroelektrane, status i način vođenja registra kupca-proizvođača.

Podsticajne mere su predviđene u vidu sistema tržišne premije i fid-in tarifa (samo za mala postrojenja). Oba sistema će se sprovesti putem aukcije i odnose se na cenu električne energije, preuzimanje balansne odgovornosti i pravo na prioritetan pristup mreži. U sistemu premije, ovlašćena ugovorna strana neće otkupljivati električnu energiju, već će isplaćivati premiju ukoliko ostvarena cena na aukciji bude niža od referentne tržišne cene (cene na SEEPEX dan-unapred tržištu). Takođe, za energetske subjekt koji proizvodi električnu energiju iz obnovljivih izvora i koji nema status privremenog povlašćenog proizvođača u pogledu sistema tržišne premije, odnosno status povlašćenog proizvođača u pogledu fid-in tarife, predviđena je mogućnost sticanja garancije porekla i statusa proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora energije.

Napuštanjem sistema podsticanja po redosledu i uvođenjem aukcija, otvara se mogućnost za novi ciklus investicija i postizanje konkurentne cene otkupa električne energije. Budući da su doneti podzakonski akti koji detaljno uređuju uslove i postupak sticanja prava na podsticajne mere, prve aukcije su održane u junu 2023. godine za dodelu tržišnih premija za obnovljive izvore energije - vetroelektrane (400MW) i solarne elektrane (50MW). Postupak aukcija je digitalizovan, što obezbeđuje brzo i

efikasno sprovođenje procesa.

Kako bi uskladio nacionalne propise Republike Srbije sa pravnim tekovinama Evropske unije, Zakon o OIE po prvi put uvodi status kupca-proizvođača. Kupac-proizvođač se u Zakonu o OIE definiše kao krajnji kupac koji je na unutrašnje instalacije priključio sopstveni objekat za proizvodnju električne energije iz OIE, pri čemu se proizvedena električna energija koristi za snabdevanje sopstvene potrošnje, a višak proizvedene električne energije isporučuje u prenosni sistem, distributivni sistem, odnosno zatvoreni distributivni sistem.

Balansnu odgovornost za proizvođače iz OIE koji su u sistemu podsticaja preuzima „garantovani snabdevač“ (odn. EPS). Ostali proizvođači će morati da regulišu svoju odgovornost za balansiranje po tržišnim uslovima.

Izmenama Zakona o OIE iz 2023. godine, uveden je novi mehanizam međusobne finansijske kompenzacije između povlašćenog proizvođača i EPS-a koji počiva na pravilu da je povlašćeni proizvođač u obavezi da plati EPS-u dodatnu naknadu ukoliko proizvede manje električne energije od prijavljenog plana proizvodnje i obrnuto, odnosno EPS je u obavezi da plati povlašćenom proizvođaču naknadu za višak proizvedene električne energije u odnosu na planiranu. Ovakav mehanizam predstavlja dodatnu odgovornost povlašćenog proizvođača u pogledu preciznog predviđanja proizvodnje električne energije, shodno činjenici da bi u slučaju lošeg predviđanja isti bili u obavezi da plate negativnu razliku.

Zakon o OIE uvodi i koncept strateškog partnerstva i pruža mogućnost sprovođenja javnog poziva za izgradnju elektrana koje proizvode energiju iz OIE kroz izbor strateškog partnera. Vlada je donela odluku kojom se utvrđuje postupak izbora strateškog partnera, a u julu 2023. godine raspisan je i javni poziv za strateškog partnera za izgradnju samo-balansiranih solarnih elektrana velikog kapaciteta sa baterijskim sistemima za skladištenje električne energije u Srbiji.

U cilju smanjenja upotrebe fosilnih goriva kao i zavisnosti od uvoza goriva, Zakon o OIE definiše i status biogoriva, biotečnosti i goriva iz biomase. U slučaju da biogoriva, biotečnosti i goriva iz biomase koja nisu proizvedena iz otpada ispunjavaju kriterijume održivosti i ostvaruju uštede emisija gasova sa efektom staklene bašte,

energija proizvedena iz pomenutih goriva može biti: a) uzeta u obzir za potrebe proračuna ostvarenog udela energije iz OIE u bruto finalnoj potrošnji energije i finalnoj potrošnji energije u svim oblicima saobraćaja (uključujući i ispunjenosti obaveza snabdevača gorivom da ostvari udeo OIE), i b) predmet finansijskih podsticaja, u skladu sa Zakonom o OIE (predviđeni su podsticaji za upotrebu inovativnih tehnologija i novih izvora OE, kao što je obnovljivi vodonik, i podsticaji za proizvodnju „naprednih“ biogoriva). Po pitanju upotrebe OIE u saobraćaju, Zakon o OIE po prvi put utvrđuje upotrebu električne energije iz OIE u sektoru saobraćaja, kao i upotrebu „zelenog“ vodonika.

Energetska efikasnost

U aprilu 2021. godine usvojen je nov Zakon o energetske efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, čiji je cilj stvaranje zakonskog okvira za mere kojima će se povećati efikasnost upotrebe i smanjiti potrošnja energije. Zakon je postojeću osnovu Zakona o efikasnom korišćenju energije nadgradio novim ciljevima energetske politike čije osnove su uspostavili propisi Evropske unije (izmenjena Direktiva o energetske efikasnosti i Direktiva o energetskim svojstvima zgrada, Direktiva o eko-dizajnu kao i relevantne Uredbe EK).

Uspostavljena je Uprava za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti u okviru Ministarstva rudarstva i energetike, čija je svrha obezbeđivanje sredstava za ispunjavanje ciljeva zakona, a donete su i dve nove uredbe kojima se reguliše finansiranje mera za unapređenje energetske efikasnosti i korišćenje sredstava za primenu mera energetske efikasnosti.

Kao i prethodnim zakonima iz ove oblasti, posebno se definiše društvo za obavljanje energetske usluge (ESCO) i postavljaju se pravila u pogledu ugovaranja korišćenja energije u skladu sa EU, sa ciljem da se obezbedi celokupan pravni okvir za aranžmane o energetske efikasnosti.

Kako bi se omogućila implementacija ovih opštih mogućnosti, Pravilnik o utvrđivanju modela ugovora o energetskim uslugama za primenu mera poboljšanja energetske efikasnosti kada su korisnici iz javnog sektora (ESCO pravilnik) je usvojen u maju 2015. godine.

ESCO pravilnik predviđa dva modela ESCO ugovora, jedno za javne objekte i jedno za javno osvetljenje. Ono iziskuje uspostavljanje javno privatnog partnerstva između

određenog javnog partnera (tj. opštine, javnog preduzeća, države) i relevantnog privatnog partnera (tj. ESCO društva) na dugoročnoj osnovi.

Tržište energetske efikasnosti se i dalje razvija. Započeta je realizacija projekata o ugovaranju energetskog učinka (EnPC) na polju javnog osvetljenja u značajnom broju lokalnih samouprava.

Ugovaranje snabdevanja energijom (ESC) je počelo da funkcioniše, pre svega u pogledu imovine javnog sektora kao što su škole i bolnice, kao glavne tačke interesovanja.

Najznačajnija razlika između ESC i EnPC je to da EnPC podrazumeva podršku projekta sa garantovanim uštedama, za razliku od ESC koji je fokusiran na ponovni aranžman u pogledu snabdevanja energijom, gde privatni partner garantuje nastavak pružanja određenog minimalnog iznosa energije. Predviđa se da, kada jednom ESC model bude takođe regulisan, dosta potrebne sigurnosti će biti u sektoru, koja dozvoljava saradnju između javnih i privatnih sektora.

Energetska efikasnost zgrada je obrađena u posebnom poglavlju u kom su propisane obaveze za zgrade u javnoj svojini, nove zgrade i zgrade koje se koriste u nestambene svrhe. Zgrade u javnoj svojini sa ukupnom korisnom površinom većom od 250 m² koje koriste organi državne uprave i drugi organi i organizacije javnog sektora kao i javne službe obavezne su da imaju sertifikat o energetskim svojstvima, a za zgrade koje koriste organi centralne vlasti uvedena je obaveza energetske sanacije. Precizirane su i obaveze investitora u nove zgrade u pogledu opremljenosti uređajima za regulaciju i merenja predate količine toplotne energije, a gde postoji i potrošna topla voda.

POBOLJŠANJA

Električna energija

SEEPEX članstvo poraslo je na 37 članova.

Nova zakonska rešenja iz 2023. godine smanjuju nadležnost vlade, a povećavaju nadležnost parlamenta nad delatnošću proizvodnje i distribucije električne energije i snabdevanja, nad državnim operatorima sistema prenosa električne energije – EMS-om i gasa – Transportgasom.

Obnovljivi izvori energije

Donet je zakonski okvir za novi paket podsticajnih mera za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije, koji predviđa konkurentan postupak nagrađivanja podsticajima. Usvajanje potpuno novog zakona ukazuje na davanje prioriteta održivoj proizvodnji električne energije iz obnovljivih izvora energije, što je od izuzetne važnosti dugoročno kako bi se izbeglo plaćanje visokih naknada za proizvodnju emisija CO₂ koje će biti uvećane u Evropskoj uniji u narednim godinama.

Donet je niz podzakonskih akata:

- Uredba o tržišnoj premiji i fid-in tarifi ("Sl. glasnik RS", br. 112/2021 i 45/2023 - dr. uredba);
- Uredba o modelu ugovora o tržišnoj premiji ("Sl. glasnik RS", br. 112/2021);
- Uredba o kvoti u sistemu tržišne premije za vetroelektrane ("Sl. glasnik RS", br. 107/2021);
- Uredba o uslovima i postupku sticanja statusa povlašćenog proizvođača električne energije, privremenog povlašćenog proizvođača i proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora energije ("Sl. glasnik RS", br. 56/2016, 60/2017, 44/2018 - dr. zakon, 54/2019 i 112/2021 - dr. Uredba);
- Uredba o uslovima isporuke i snabdevanja električnom energijom;
- Uredba o kriterijumima, uslovima i načinu obračuna potraživanja i obaveza između kupca – proizvođača i snabdevača ("Sl. glasnik RS", br. 83/2021 i 74/2022);
- Uredba o preuzimanju balansne odgovornosti i modelu ugovora o preuzimanju balansne odgovornosti ("Sl. glasnik RS", br. 45/2023);
- Pravilnik o načinu vođenja registra kupaca- proizvođača priključenih na prenosni, distributivni, odnosno zatvoreni sistem i metodologiju za procenu proizvedene električne energije u proizvodnom objektu kupca – proizvođača ("Sl. glasnik RS", br. 33/2022).

Usvojena je i Uredba o uslovima, načinu i postupku davanja poljoprivrednog zemljišta u državnoj svojini na korišćenje u nepoljoprivredne svrhe, kojom su propisani

izuzeci kada je moguće koristiti državno poljoprivredno zemljište u nepoljoprivredne svrhe, u skladu sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu. Ovom uredbom je omogućena izgradnja postrojenja za proizvodnju energije korišćenjem obnovljivih izvora energije vetra i sunca i na poljoprivrednom zemljištu u javnoj svojini, čime se stvara još povoljnije okruženje za investitore.

Vlada Republike Srbije je početkom juna ove godine usvojila Plan sistema podsticaja korišćenja obnovljivih izvora energije za period 2023-2025. godina, prema kome ukupan kapacitet za koji se može steći pravo na podsticaje u sistemu tržišne premije u naredne tri godine iznosi 1.000 MW za tehnologiju vetroelektrana i 300 MW za tehnologiju solarnih elektrana.

Dodatno, u junu 2023. godine, usvojena je Strategija niskougleničnog razvoja Republike Srbije za period od 2023. do 2030. godine sa projekcijama do 2050. godine ("Sl. glasnik RS", br. 46/2023). U toku jula 2023. godine je održana i javna rasprava za Integrisani nacionalni energetska i klimatski plan (INEKP), a očekuje se da bi finalni nacrt u toku poslednjeg kvartala 2023. godine trebalo da bude predložen Narodnoj skupštini za usvajanje.

Takođe, u junu 2023. godine, stupila je na snagu nova Uredba o energetska ugroženom kupcu, koja će biti osnov za napredak u smeru izlaska iz regulacije cena, odnosno i dodatni podstrek za energetska tranziciju, dekarbonizaciju i razvoj proizvodnje energije iz obnovljivih izvora. Pored pomoći u nabavci električne energije i gasa, predviđeni su i energetska ugroženi kupci u oblasti snabdevanja toplotnom energijom. Prema Uredbi, siromašni potrošači električne energije u Srbiji, imaju pravo na umanjenje računa za struju, tj. imaju pravo da određenu količinu struje dobiju besplatno na mesečnom nivou.

Energetska efikasnost

Donet je novi Zakon o energetska efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije.

Ministarstvo rudarstva i energetike donošenjem novog Zakona o energetska efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije otpočelo je i rad na donošenju podzakonskih akata koji se odnose na model ugovora za snabdevanje energije. Za ove potrebe obezbeđena je podrška Regionalnog programa za energetska efikasnost koji sprovode EBRD i Energetska zajednica.

U toku je revizija modela ugovora za ugovaranja po energetska učinku (EnPC) na bazi komentara predstavnika ESKO kompanija, banaka i jedinica lokalne samouprave koje imaju iskustvo u sprovođenju ovakvih projekata. Aktivno se radi na pripremi modela ugovora o efikasnoj isporuci energije (ESC) sa ciljem da se povećaju investicije u energetska efikasnost i omogući prelazak na obnovljiva goriva ili goriva sa nižim emisijama gasova sa efektom staklene bašte, pri tome vodeći računa o interesu javnog sektora.

Iskustvo sa ugovaranjem po energetska učinku pokazalo je da je model ugovora doprineo razvoju tržišta i dao smernice i sigurnost javnom sektoru da koristi ovaj inovativan način za privlačenje investicija iz privatnog sektora u energetska efikasnost u javnom sektoru.

PREOSTALI PROBLEMI

Električna energija

Ugalj ostaje dominantan izvor za proizvodnju električne energije – više od 70% godišnje proizvodnje dolazi iz elektrana na ugalj.

Rudnici uglja su u relativno lošem stanju i potrebna im je ozbiljna modernizacija, da bi odgovorili potražnji. Neke od najvećih termoelektrana će morati da budu postupno ugašene ili remontovane. Nije jasno da li će Srbija imati dovoljno sredstava za ova ulaganja. Takođe, Viši sud u Beogradu doneo je prvostepenu presudu u korist Regulatornog instituta za obnovljivu energiju i životnu sredinu (RERI) i naložio „Elektroprivredi Srbije“ (EPS) da smanji emisije sumpor dioksida u termoelektranama zbog njihove opasnosti po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Ova presuda predstavlja presedan i dodatni pritisak da se termoelektrane u vlasništvu EPS-a rekonstruišu i modernizuju, kako bi se na adekvatan način izvršila pomenuta presuda.

Može se često čuti da će povećanje cene električne energije u Srbiji biti opravdano, ali da osetljivi kupci moraju biti zaštićeni.

Obnovljivi izvori energije

Pored usvojenih izmena osnovnog zakona i donošenja podzakonskih akata, potrebno je donošenje preostalih potrebnih podzakonskih akata, između ostalog u vezi sa uslovima isporuke i snabdevanja električnom energijom

i priključenju objekata na prenosni sistem, kojima bi se omogućila primena novih zakonskih rešenja.

Pored usvojenih podzakonskih akata, u toku je rad na još četiri podzakonska akata čime će se kompletirati pravni okvir u oblasti obnovljivih izvora energije.

Usvojena je Uredba o uslovima, načinu i postupku davanja poljoprivrednog zemljišta u državnoj svojini na korišćenje u nepoljoprivredne svrhe, međutim ona je ograničena samo na poljoprivredno zemljište 6, 7. i 8. klase.

Mišljenje Ministarstva finansija vezano za obračun PDV-a po računima za električnu energiju za prosumere. Nestimulativna maksimalna otkupna cena određena za vetroparokove

Energetska efikasnost

Kod ugovaranja energetske učinku, pored toga što je potrebno imati konzistentnu praksu u formalnoj pripremi projekata potpuno u skladu sa ESCO podzakonskim aktima i javno-privatnim zakonodavstvom, naredni izazovi uključuju potrebu da se smanje subvencije, koje drže cene električne energije na određenom nivou, i, takođe, ostaje

da se uvedu dodatni, sektorski određeni, podsticaji za projekte energetske efikasnosti u određenim propisima (posebno, ovim koji se odnose na stvarno pravne odnose i poreze) i dalje povećanje svesnosti finansijera o izvodljivosti ESCO projekata.

Kod ugovaranja snabdevanja energijom, neophodno je donošenje modela ugovora od strane relevantnog organa . Javni sektor je i dalje previše oprezan u razmatranju potencijalnih projekata. Ovo se posebno odnosi na odsustvo razumevanja procedura javnog određivanja budžeta, sa nekim značajnim projektima koji uključuju bolnice i škole u Srbiji, koji i dalje zaostaju, kao rezultat toga.

Izazovi koji se odnose i na EnPC i ESC aranžmane ostaju isti i zahtevaju kontinuiran rad:

- ojačanje i podrška razmeni znanja i postojećih know-how između različitih javnih subjekata (posebno u slučaju manjih opština u Srbiji);
- unapređenje praktične implementacije pravila, koji se odnose na određivanje vrednosti projekta, koji se odnose na PPP.

PREPORUKE SAVETA

Električna energija

- Regulacija cena električne energije treba da bude napuštena (ali osetljivi kupci treba da budu zaštićeni), što bi omogućilo nova ulaganja u modernizaciju i revitalizaciju proizvodnje uglja i električne energije.
- Nastaviti rad na stvaranju potrebnih uslova za uvođenje instrumenata naknada za korišćenje uglja (eng. Carbon pricing).
- Propisati ciljane uštede energije, jer to predviđa I Direktiva 2012/27/EC kao I njena dopuna 2018/2002/EC. U toku je priprema predloga revizije ciljeva za energetske efikasnost u smislu njihovih povećanja. Tu je takođe potrebno predvideti i smanjenje "specifične potrošnje" energije tj. potrošnje po jedinci proizvoda.
- Nastaviti usklađivanje regulative vezano za obračun PDV-a na računima za prozjumere.

Obnovljivi izvori energije

- Podzakonski akti koji će bliže uređivati sisteme podsticaja treba da budu skrojeni tako da ubrzaju investicije u sektor obnovljivih izvora energije i da prate zajedničke smernice EBRD-a i Energetske zajednice.

- Prilagoditi regulativu i metodologiju za određivanje maksimalne cene na aukcijama tako da više odražava uticaj tržišne cene električne energije

Energetska efikasnost

- Usvajanje funkcionalnog modela ugovora koji će uređivati snabdevanje energijom.
- Unapređenje kapaciteta za Komisiju za javno-privatna partnerstva i druge značajne javne subjekte, u smislu ugovaranja i korišćenja energije i snabdevanja energijom, uključujući javni i privatni sektor.

TELEKOMUNIKACIJE

1,79

PREGLED REALIZACIJE PREPORUKA BK

Preporuke:	Prvobitno date u BK:	Značajan napredak	Određeni napredak	Bez napretka
Unapređenje propisa i njihovog tumačenja u oblasti izgradnje radio-baznih stanica i zaštite od nejonizujućeg zračenja:				
– u saradnji sa resornim ministarstvima i RATEL-om potrebno je edukovati stručne službe u lokalnim samoupravama o uticaju telekomunikacionih uređaja na zdravlje i životnu sredinu i primeni posebnih propisa relevantnih za izgradnju radio baznih stanica;	2021			√
– u skladu sa uporednom praksom razvijenih zemalja EU, kao što su Nemačka i Finska, ali i zemalja iz regiona (npr. Hrvatska), predložimo da se telekomunikacioni objekti mobilne telefonije izuzmu sa Liste 2 Uredbe o utvrđivanju liste projekata za koje je obavezna procena uticaja i Lista projekata za koje se može zahtevati procena uticaja na životnu sredinu, kako bi umesto izrade procene uticaja na životnu sredinu za svaku pojedinačnu baznu stanicu, bilo dovoljno da se pre njenog puštanja u rad nadležnom organu dostavi obaveštenje o postavljanju bazne stanice zajedno sa relevantnim tehničkim podacima o baznoj stanici, kao i merenje nakon puštanja stanice u rad, pri čemu lokalna samouprava ima mogućnost inspeksijskog nadzora;	2021			√
– preispitivanje definicije pojma „izvora od posebnog interesa“, imajući u vidu negativno tumačenje koje sasvim neopravdano postoji isključivo za radio-bazne stanice, a one nisu jedini izvori zračenja;	2021			√
– ukidanje prostornih ograničenja za izgradnju i postavljanje mobilne telekomunikacione infrastrukture iz planova prostorne regulacije, u smislu određivanja minimalne visine antena i minimalne udaljenosti gde mogu da se postave bazne stanice u odnosu na susedne objekte, s obzirom da za to ne postoji niti uporedna praksa zemalja EU, niti utemeljenje u propisima i nauci;	2021		√	

Preporuke:	Prvobitno date u BK:	Značajan napredak	Određeni napredak	Bez napretka
– omogućiti prelazak iz komplikovanog administrativnog sistema izdavanja potrebnih dozvola, uključujući i pojedinačne dozvole za korišćenje radio-frekvencija za bazne stanice, u sistem evidentiranja (notifikacije) putem jedinstvene kontaktne tačke (tzv. „single point of contact“) u vidu javnog portala;	2019	√		
– kroz portal obezbediti efikasnost, transparentnost, javnu dostupnost putem Interneta i analizu podataka za nadzor, uspostavljanjem jedinstvene elektronske procedure za prijavljivanje postavljanja RBS i potvrdu usaglašenosti sa propisanim uslovima.	2021			√
Konsultacije između države i industrije pri izboru modela i termina javnog nadmetanja za prava korišćenja radio-frekvencijskog spektra namenjenog za razvoj 5G tehnologije – operatori predlažu i zalažu se za jednostavan model aukcije u cilju prodaje onih opsega koji su najpotrebniji iz perspektive tehnologija koje se koriste i zahteva tržišta, uz cenu koja će omogućiti nesmetan razvoj nove tehnologije i njenu brzu implementaciju, u skladu sa pozitivnim primerima iz okruženja.	2021		√	
Usvajanje novog Zakona o elektronskim komunikacijama i donošenje ključnih podzakonskih akata za dalji razvoj tržišta u što kraćem roku. Očekuje se da novi zakon donese značajan pomak u digitalizaciji procesa korišćenja telekomunikacionih servisa, posebno vezano za zaključivanje ugovora i izdavanje računa u digitalnom obliku.	2021	√		
Usvajanje novog Zakona o širokopojasnoj infrastrukturi (usklađen sa Direktivom 2014/61/EU o merama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, kao i sa Direktivom 2018/1972 o Evropskom zakoniku o elektronskim komunikacijama) kao i Direktive 2014/61/EU o o merama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina koja će na detaljan način definisati prava korišćenja i pristupa infrastrukture	2021			√
Ukinuti izdavanje pojedinačne dozvole za korišćenje radio-frekvencija u okviru licenciranog radio-frekvencijskog spektra (stečenog po osnovu javnog nadmetanja) koja podrazumeva dodatnu naknadu za izdavanje i produženje pojedinačne dozvole za korišćenje radio-frekvencije za radio baznu stanicu u određenoj elektronskoj komunikacionoj službi.	2021	√		
Prilikom pregovora o međunarodnim sporazumima iz domena elektronskih komunikacija (posebno u vezi regulacije rominga), potrebno je organizovati proces javnih konsultacija i u njega uključiti predstavnike industrije, kako bi se sagledale tehničke specifičnosti, rokovi i finansijske implikacije u cilju povećanja predvidljivosti poslovanja.	2019		√	
Izmeniti Uredbu o utvrđivanju Liste tehničkih uređaja i predmeta za koje postoji obaveza plaćanja posebne naknade nosiocima autorskog i srodnih prava tako da lista uređaja ne uključuje pametne telefone, desktop računare, laptopove i tablete, već samo uređaje čija je jedina funkcija umnožavanje autorskih dela (fotokopir mašine, DVD rezači i sl.) što je i bio slučaj pre izmene i dopune ove uredbe.	2022		√	

Preporuke:	Prvobitno date u BK:	Značajan napredak	Određeni napredak	Bez napretka
Aktivnija uloga Vlade u cilju promene javnog mnjenja o 5G tehnologiji.	2020			√
Postupak upisa i ispisa u „Registar ne zovi“ potrebno je da se sprovodi elektronskim putem bez dodatnih troškova na strani operatora. Potrebno je razmotriti mogućnosti za izmenu člana 37 Zakona o zaštiti potrošača tako da se proces upisa i ispisa u registar „Ne zovi“ vrši elektronskim putem, neposredno, bez učešća operatora elektronskih komunikacija.	2022		√	

U 2023. godini je i dalje prisutan trend globalnih negativnih uticaja koji se odražavaju i na domaće tržište. Međutim, operatori elektronskih komunikacija su, uprkos otežavajućim okolnostima, nastavili sa aktivnostima usmerenim ka daljem razvoju i investiranju u cilju unapređenja kvaliteta svojih mreža i usluga koje pružaju korisnicima. Trend rasta je kontinuirano prisutan kada su u pitanju usluge širokopojsnog pristupa internetu i usluga distribucije medijskog sadržaja, dok usluga mobilne telefonije i dalje predstavlja uslugu sa najvećim učešćem u ukupnim prihodima ostvarenim na tržištu elektronskih komunikacija.

STANJE

Prvu polovinu 2023. godine je obeležio značajni napredak u sprovođenju reformske agende u pogledu unapređenja regulatornog okvira u oblasti telekomunikacija i usklađivanja sa regulatornom praksom Evropske unije.

Navedeno se prvenstveno ogleda u donošenju novog Zakona o elektronskim komunikacijama koji je u najvećoj meri usklađen sa Direktivom (EU) 2018/1972 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. decembra 2018. godine o uspostavljanju Evropskog zakonika o elektronskim komunikacijama, koji predstavlja osnovu važećeg regulatornog okvira EU u oblasti elektronskih komunikacija. Novi Zakon o elektronskim komunikacijama je stupio na snagu 7. maja 2023. godine, nakon uspešnog i transparentnog rada Ministarstva informisanja i telekomunikacija (dalje u tekstu: Ministarstvo) i radne grupe zadužene za izradu ovog dokumenta. Za njegovu punu primenu potrebno je donošenje većeg broja podzakonskih akata u periodu od šest do 18 meseci, od dana njegovog stupanja na snagu.

RATEL je doneo novi Pravilnik o parametrima kvaliteta javno

dostupnih elektronskih komunikacionih usluga, vršenju merenja i ispitivanja i sprovođenju provere postupanja operatora elektronskih komunikacija, koji je stupio na snagu 1. aprila 2023. godine, a koji se primenjuje od 2. jula 2023. godine. Najvažnije novine navedenog Pravilnika se odnose na veći stepen zaštite krajnjih korisnika, što uključuje i obavezu operatora da krajnjem korisniku, na njegov zahtev, omogući probni period korišćenja usluge na definisanoj lokaciji od interesa za krajnjeg korisnika.

Od 1. avgusta 2023. godine počinje sa primenom Pravilnik o prenosivosti broja za usluge koje se pružaju preko javnih mobilnih komunikacionih mreža, kao i Pravilnik o prenosivosti broja za usluge koje se pružaju preko javnih komunikacionih mreža na fiksnoj lokaciji. Poboljšanja se odnose na efikasnije sprovođenje procesa prenosa broja uz unapređenje zaštite krajnjih korisnika usluge, što između ostalog uključuje skraćivanje rokova u procesu prenosa broja, preciznije definisanje odredaba u cilju smanjenja mogućnosti za njihovo različito tumačenje, posebno u delu koji se odnosi na odbijanje zahteva za prenos, kao i propisivanje mogućnosti da se zahtev za prenos broja podnosi i elektronskim putem.

Ministarstvo je formiralo radnu grupu za izradu nacrtu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o informacionoj bezbednosti, u cilju usklađivanja sa EU NIS-2 direktivom i Aktom o sajber bezbednosti EU.

U radu navedene radne grupe obezbeđeno je učešće svih zainteresovanih strana putem predstavnika državnih organa, akademske zajednice i stručnjaka za informacionu bezbednost, kao i predstavnika privrede uz uključivanje predstavnika Saveta stranih investitora i operatora elektronskih komunikacija. Donošenje navedenog zakona se očekuje do kraja 2023. godine.

U oktobru 2023.godine, tokom finalne faze pripreme Bele knjige, usvojen je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o naknadama za korišćenje javnih dobara, koji je od velikog značaja za poslovanje operatora na tržištu elektronskih komunikacija. Operatori su uzeli aktivno učešće u postupku javne rasprave i dostavili komentare u cilju unapređenja teksta navedenog nacrtu u smeru koji bi doprineo efikasnijem korišćenju javnih dobara i poboljšanju uslova poslovanja. Između ostalog, u vezi sa naknadom za korišćenje radio-frekvencijskog spektra, ukazano je da, u skladu sa predloženim izmenama, je skuplje korišćenje dve polarizacije na jednom kanalu nego u slučaju korišćenja jednog šireg kanala, što vodi ka neracionalnom korišćenju dodeljenog radio-frekvencijskog spektra. Dodatno, istaknuto je da će operatori biti primorani da imaju dodatno ulaganje na ime dodatnog primopredajnika za korišćenje obe polarizacije na jednom kanalu. Dostavljeni komentari operatora su delimično uvaženi u okviru javne rasprave, tako što je usvojen predlog vezano za naknadu za korišćenje radio-frekvencija u pogledu smanjenja koeficijenta Kc (namena radio mreže u kojoj se koristi radio-relejna veza određena odgovarajućom širinom kanala), kao i sugestija operatora za umanjenje druge polarizacije na istom frekventnom paru.

Ministarstvo privrede je sprovelo javnu raspravu o Nacrtu Zakona o autorskom i srodnim pravima, u okviru koje su Savet stranih investitora i operatori dostavili svoje komentare koji ukazuju na nesrazmerno visoke naknade organizacija za kolektivnu zaštitu autorskih prava prema telekomunikacionoj industriji. Razlog tome je ostavljanje mogućnosti za određivanje naknade u visokim iznosima i osnivanje novih organizacija za kolektivnu zaštitu, čime se nesrazmerno i neopravdano uvećavaju troškovi poslovanja operatora na tržištu elektronskih komunikacija.

Imajući u vidu da je javna rasprava završena i da nema povratne informacije na dostavljene komentare i predloge za bolje uređenje ove oblasti, Savet stranih investitora izražava očekivanje da će, pre usvajanja ovog zakona, predložena rešenja biti detaljno razmotrena i implementirana u cilju unapređenja teksta nacrtu zakona i kreiranju regulatornog okvira koji neće ugrožavati poslovanje operatora elektronskih komunikacija. U vezi sa postupkom donošenja tarife u skladu sa izmenjenom i dopunjenom Uredbom o utvrđivanju Liste tehničkih uređaja i predmeta za koje postoji obaveza plaćanja posebne naknade nosiocima autorskog i srodnih prava („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 49/2022), Zavod

za intelektualnu svoju je krajem aprila 2023. godine doneo nalaz u pogledu predloga tarife koju su dostavile organizacije za kolektivnu zaštitu. Konstatovano je da je podnosilac zahteva previsoko odredio iznose naknade za sledeće uređaje: 1) desktop računare, 2) laptopove, 3) tablete i 4) pametne telefone, i pozvao podnosioca zahteva da se izjasni i dostavi izmenjeni predlog tarife. Shodno navedenom, a u skladu sa analizom Zavoda za intelektualnu svojinu, koji je razmatranju opravdanosti iznosa visine tarife pristupio transparentno i objektivno, na osnovu argumentovanih činjenica, u krajnjem ishodu, usvojena je niža tarifa koja za gore navedene uređaje, umesto prvobitno predložene tarife od 1% sada iznosi 0.5% od procenta vrednosti uređaja i u primeni je od 1. jula 2023. godine.

Skupština Republike Srbije usvojila je 27.jula 2023. godine Izmene i dopune Zakona o planiranju i izgradnji. Značajna novina u navedenom predlogu izmena zakona je onemogućavanje da se planskim i urbanističkim aktima jedinica lokalne samouprave definišu dodatni uslovi i ograničenja za postavljanje radio-baznih stanica u odnosu na uslove definisane posebnim propisima. Očekujemo da će se ovim u značajnoj meri poboljšati uslovi za funkcionisanje i širenje mobilne mreže i time omogućiti bolji kvalitet signala ka krajnjim korisnicima.

Rad Stručne grupe za smanjenje administrativnih barijera za postavljanje radio-baznih stanica mobilne telefonije, koja je započela sa radom 2022. godine i koju čine članovi iz redova relevantnih ministarstava, lokalne samouprave, tehničkih fakulteta, RATEL-a i operatora elektronskih komunikacija, nije rezultirao konkretnim pomakom u unapređenju uslova za postavljanje radio-baznih stanica mobilne telefonije, što predstavlja preduslov za implementaciju 5G tehnologije u Republici Srbiji.

U cilju davanja stručnog doprinosa reformi ove oblasti i unapređenju regulative, Savet stranih investitora je u saradnji sa Elektrotehničkim fakultetom započeo izradu Studije za unapređenje nacionalnog pravnog i implementacionog okvira u domenu nejonizujućih zračenja, sa ciljem definisanja predloga mera za smanjenje administrativnih barijera za postavljanje baznih radio stanica javne mobilne telefonije na teritoriji Republike Srbije.

Usvajanjem Novog Zakona o elektronskim komunikacijama stvoreni su uslovi za nastavak aktivnosti na

izradi nacrta Zakona o širokopojasnoj komunikacionoj infrastrukturi, u okviru radne grupe u čiji rad su uključeni predstavnici Saveta stranih investitora i operatora. Donošenjem ovog zakona izvršiće se dodatno unapređenje pravnog okvira koji će obezbediti efikasniju izgradnju elektronske komunikacione infrastrukture neophodne za dalju digitalnu transformaciju Republike Srbije. Donošenje Zakona o širokopojasnoj komunikacionoj infrastrukturi predstavlja još jedan korak približavanju i usaglašavanju poslovanja regulativi Evropske unije, s obzirom da ovaj Zakon predviđa u jednom delu i usaglašavanje poslovanja sa Direktivom (2014/61/EU) o merama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, kao i Direktivom 2018/1972 o Evropskom zakoniku o elektronskim komunikacijama.

Savet stranih investitora izražava očekivanje da će aktivnosti na izradi ovog zakona biti sprovedene na transparentan i efikasan način, u cilju stvaranja optimalnih uslova za održivu izgradnju i investiranje u telekomunikacionu, a posebno u 5G infrastrukturu širom Srbije.

Takođe, Savet stranih investitora izražava očekivanje da će Ministarstvo informisanja i telekomunikacija (dalje u tekstu: Ministarstvo) imati transparentan pristup prilikom rada na izradi Pravilnika kojim će biti definisani minimalni uslovi za izdavanje pojedinačnih dozvola i modela za obavljanje postupka javnog nadmetanja u skladu sa dobrom praksom ustanovljenom u radu Ministarstva. Predlaže se izbor jednostavnog modela javnog nadmetanja radio-frekvencijskog spektra namenjenog za razvoj 5G tehnologije (a ne kombinovane aukcije koja bi obuhvatila blokove spektra različitih opsega), koji će otvoriti prostor za neophodne investicije u izgradnju mreže i uvođenje inovativnih poslovnih modela. S tim u vezi potrebno je detaljno razmotriti cenu radio-frekvencijskog spektra kako bi ista bila u srazmeri sa 5G aukcijama realizovanim u regionu, dodatno uzimajući u obzir neophodne investicije potrebne za izgradnju mreže nakon sprovođenja aukcije.

U skladu sa EU – WB Deklaracijom o romingu, potpisanom u Tirani u decembru 2022. godine, 38 operatora koji posluju na teritoriji Evropske unije i Zapadnog Balkana će počev od 1. oktobra 2023. godine otpočeti fazno snižavanje maloprodajnih cena za uslugu prenosa podataka u romingu. Kada su u pitanju operatori potpisnici navedene Deklaracije i korišćenje usluge prenosa podataka u roaming-u, mobilni operatori iz Srbije su omogućili svojim

korisnicima niže cene roming data dodataka, vodeći računa o aspektu koji takvo sniženje cena ima za krajnje korisnike i ekonomiju regiona.

Utvrđena je dinamika snižavanja ovih cena u periodu od oktobra 2023. do 2028. godine. Mobilni operatori koji posluju na tržištu Republike Srbije su učešćem u potpisivanju navedenog sporazuma pokazali visok nivo spremnosti da doprinesu boljoj povezanosti Zapadnog Balkana i Evropske unije, uz ostvarivanje značajnih ušteda za građane Republike Srbije prilikom korišćenja usluge prenosa podataka u romingu u Evropskoj uniji, u okviru mreža operatora potpisnika ovog sporazuma, kao i omogućavanje građanima Evropske unije da po povoljnijim uslovima koriste roming usluge prilikom boravka u Republici Srbiji.

U drugoj polovini 2022. godine i prvoj polovini 2023. godine održavani su sastanci radne grupe za izradu pravilnika koji će urediti upis i ispis iz „Registra ne zovi“ u skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača, u kojoj učestvuju i predstavnici Saveta stranih investitora i operatora. U skladu sa navedenim, očekuje se da će se postupak upisa i ispisa vršiti putem elektronske procedure i da će taj model biti implementiran u finalnoj verziji teksta pravilnika.

POBOLJŠANJA

Izrada i donošenje novog Zakona o elektronskim komunikacijama u transparentnom procesu u kojem su bili uključeni predstavnici Saveta stranih investitora i operatora predstavlja značajan korak napred u procesu unapređenja postojećeg regulatornog okvira i njegovo usaglašavanje sa potrebama operatora i korisnika, uz usklađivanje sa regulatornom praksom Evropske unije, što je od značaja za dalji razvoj tržišta elektronskih komunikacija u Republici Srbiji.

Ključne novine u novom Zakonu o elektronskim komunikacijama su uvođenje registracije krajnjih korisnika usluge sa plaćanjem unapred (prepaid), izdavanje elektronskih računa za usluge koje pružaju operatori i veća uloga RATEL-a prilikom vansudskog rešavanja sporova. Takođe, značajnu novinu predstavlja i ukidanje obaveze pribavljanja pojedinačnih dozvola za korišćenje radio-frekvencijskog spektra za svaku baznu stanicu u okviru radio-frekvencijskog spektra za koji se izdaje dozvola na osnovu javnog nadmetanja, već postoji samo obaveza njihovog evidentiranja elektronskim putem.

U cilju potpune implementacije odredbi novog Zakona o elektronskim komunikacijama neophodno je donošenje većeg broja podzakonskih akata, za koje se izražava očekivanje da će biti sprovedeno u transparentnom procesu, uz uključivanje Saveta stranih investitora i operatora u cilju definisanja optimalnog regulatornog okvira, koji će doprineti daljem razvoju tržišta elektronskih komunikacija.

Usvajanje izmena i dopuna Zakona o planiranju i izgradnji, koji sadrži odredbe kojima se onemogućava da se planskim i urbanističkim aktima jedinica lokalne samouprave definišu dodatni uslovi i ograničenja za postavljanje radio-baznih stanica u odnosu na uslove definisane posebnim propisima, predstavlja korak u pravom smeru kako bi se poboljšali i ujednačili uslovi za izgradnju baznih stanica u Republici Srbiji, što će doprineti daljem razvoju elektronskih komunikacionih mreža operatora i većoj dostupnosti elektronskih komunikacionih usluga građanima, na čitavoj teritoriji Republike Srbije.

Savet pozdravlja proaktivnu ulogu RATEL-a, u pogledu usvajanja novih Pravilnika za uslugu prenosivosti broja u mobilnim i fiksnim mrežama, kao i Pravilnika kojim su definisani parametri kvaliteta, pre usvajanja novog Zakona o elektronskim komunikacijama, čime je omogućen veći kvalitet usluge i veći stepen zaštite krajnjih korisnika.

Regulatorno-pravne barijere na strani EU za zaključenje roming sporazuma između EU i regiona Zapadnog Balkana su prevaziđene potpisivanjem EU – WB Roaming Deklaracije, na način da su se operatori na dobrovoljnoj osnovi obavezali na stvaranje uslova u cilju postepenog snižavanja maloprodajnih cena usluge prenosa podataka u roaming-u.

PREOSTALI PROBLEMI

Problem postavljanja radio-baznih stanica i pitanja primene propisa o zaštiti životne sredine i dalje predstavlja značajnu

barijeru pri izgradnji telekomunikacione infrastrukture, te je potrebno intenzivirati aktivnosti na osnovu zaključaka Stručne grupe za smanjenje administrativnih barijera za postavljanje radio-baznih stanica mobilne telefonije i u što kraćem roku započeti realizaciju reforme ove oblasti, koja će omogućiti efikasnije postavljanje baznih stanica kao preduslov za implementaciju 5G tehnologije u Republici Srbiji.

Potrebno je nastaviti aktivnosti u vezi sa izradom i usvajanjem Zakona o širokopojasnoj infrastrukturi, koji treba da bude usklađen sa Direktivom 2014/61/EU o merama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, kao i sa Direktivom 2018/1972 o Evropskom zakoniku o elektronskim komunikacijama, koji će posebno regulisati pitanja poput olakšane procedure za dobijanje svih potrebnih dozvola, koordinacije tekućih i planiranih građevinskih radova i javnog objavljivanja podataka o radovima u realnom vremenu putem single information point-a (javnog portala u nadležnosti tela javnog sektora); uređivanja prava pristupa operatora objektima u javnoj svojini i uslova korišćenja javnih objekata i javne infrastrukture za potrebe smeštaja telekomunikacione infrastrukture (npr. bežičnih pristupnih tačaka kratkog dometa (WAS/RLAN mreža); kao i na detaljan način definisati prava korišćenja i pristupa infrastrukturi. Očekuje se da ove aktivnosti budu realizovane do kraja 2023. godine, imajući u vidu da bi se time stvorili uslovi za dodatne investicije u oblasti telekomunikacija i ujedno obezbedio kvalitetan pristup internetu svim građanima u našoj zemlji.

Značajan problem predstavljaju i nesrazmerno visoke naknade organizacija za kolektivnu zaštitu autorskih prava prema telekomunikacionoj industriji. S tim u vezi ističemo da Nacrt zakona o autorskim i srodnim pravima ne doprinosi stvaranju uslova za bolju ravnotežu moći između organizacija i obveznika naknade, te da postoji rizik za dalji neograničeni rast paušalno utvrđenih tarifa postojećih i osnivanje novih organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskih prava.

PREPORUKE SAVETA

- Izuzimanje telekomunikacionih objekata mobilne telefonije sa Liste 2 Uredbe o utvrđivanju liste projekata, za koje je obavezna procena uticaja i Lista projekata za koje se može zahtevati procena uticaja na životnu sredinu, kako bi, umesto izrade procene uticaja na životnu sredinu za svaku pojedinačnu baznu stanicu, bilo dovoljno da se pre njenog puštanja u rad nadležnom organu dostavi obaveštenje o postavljanju bazne stanice zajedno sa relevantnim tehničkim podacima o baznoj stanici, kao i merenje nakon puštanja stanice u rad, pri čemu lokalna samouprava ima mogućnost inspeksijskog nadzora.
- Ukidanje prostornih ograničenja za izgradnju i postavljanje mobilne telekomunikacione infrastrukture iz planova prostorne regulacije, u smislu određivanja minimalne visine antena i minimalne udaljenosti gde mogu da se postave bazne stanice u odnosu na susedne objekte, s obzirom da za to ne postoji niti uporedna praksa zemalja EU, niti utemeljenje u propisima i nauci.
- Izmene Pravilnika o granicama izlaganja nejonizujućim zračenjima u cilju usklađivanja referentnih graničnih nivoa sa ICNIRP preporukama.
- Izmene Pravilnika o izvorima nejonizujućih zračenja od posebnog interesa, vrstama izvora, načinu i periodu njihovog ispitivanja u svrhu izmene definicije pojma „izvora od posebnog interesa“, imajući u vidu negativno tumačenje koje neopravdano postoji isključivo za radio-bazne stanice, a one nisu jedini izvori zračenja, kao i u pogledu definisanja postupka odlučivanja nadležnog organa na osnovu Stručne ocene opterećenja životne sredine, bez pokretanja postupka procene uticaja na životnu sredinu.
- Edukacija stručnih službi, u saradnji sa resornim ministarstvima i RATEL-om, na nivou lokalnih samouprava o uticaju telekomunikacionih uređaja na zdravlje i životnu sredinu i primeni posebnih propisa relevantnih za izgradnju radio-baznih stanica.
- Prelazak iz komplikovanog administrativnog sistema izdavanja potrebnih dozvola, u sistem evidentiranja (notifikacije) putem jedinstvene kontaktne tačke (tzv. „single point of contact“) u vidu javnog portala, te uspostavljanje jedinstvene elektronske procedure za prijavljivanje postavljanja RBS i potvrdu usaglašenosti sa propisanim uslovima.
- Konsultacije između države i industrije pri izboru modela i termina javnog nadmetanja za prava korišćenja radio-frekvencijskog spektra namenjenog za razvoj 5G tehnologije – operatori predlažu i zalažu se za jednostavan model aukcije u cilju prodaje onih opsega koji su najpotrebniji iz perspektive tehnologija koje se koriste i zahteva tržišta, uz cenu koja će omogućiti nesmetan razvoj nove tehnologije i njenu brzu implementaciju, u skladu sa pozitivnim primerima iz okruženja.
- Aktivnija uloga Vlade u cilju promene javnog mnjenja o 5G tehnologiji.
- Donošenje podzakonskih akata u skladu sa novim Zakonom o elektronskim komunikacijama u transparentnoj proceduri i uključivanje Saveta stranih investitora i operatora, u cilju definisanja optimalnog regulatornog okvira koji će doprineti daljem razvoju tržišta elektronskih komunikacija.
- Usvajanje novog Zakona o širokopolasnoj infrastrukturi (usklađen sa Direktivom 2014/61/EU o merama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, kao i sa Direktivom 2018/1972

o Evropskom zakoniku o elektronskim komunikacijama), kao i Direktive 2014/61/EU o merama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, koja će na detaljan način definisati prava korišćenja i pristupa infrastrukturi.

- Prilikom pregovora o međunarodnim sporazumima iz domena elektronskih komunikacija (posebno u vezi regulacije rominga), potrebno je organizovati proces javnih konsultacija i u njega uključiti predstavnike industrije, kako bi se sagledale tehničke specifičnosti, rokovi i finansijske implikacije u cilju povećanja predvidljivosti poslovanja.
- Usvajanje komentara operatora na nacrt Zakona o autorskim i srodnim pravima u pogledu transparentnijeg pristupa u odnosu između organizacija i obveznika naknade usled uočenog rizika neograničenog rasta paušalno utvrđenih tarifa postojećih i osnivanje novih organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskih prava.
- Postupak upisa i ispisa u „Registar ne zovi“ potrebno je da se sprovodi elektronskim putem, bez dodatnih troškova na strani operatora. Potrebno je razmotriti mogućnosti za izmenu člana 37 Zakona o zaštiti potrošača, tako da se proces upisa i ispisa u registar „Ne zovi“ vrši elektronskim putem, neposredno, bez učešća operatora elektronskih komunikacija.

DIGITALIZACIJA I ELEKTRONSKO POSLOVANJE

1,83

PREGLED REALIZACIJE PREPORUKA BK

Preporuke:	Prvobitno date u BK:	Značajan napredak	Određeni napredak	Bez napretka
Izmena i dopuna Odluke o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke, u delu koji se odnosi na sadržinu kreditnog dosijea dužnika, koja bi uvažila postojanje projekta Moji podaci za banku i sličnih inicijativa i koja bi za verodostojan dokaz o zaposlenju i zaradi ili penziji građana prihvatila podatke iz baze nadležnih državnih institucija, a u slučaju potrošačkih kredita male vrednosti i izjave građana u digitalnom obliku date pod punom materijalnom i krivičnom odgovornošću.	2021			√
Osim i nakon omogućavanja video identifikacije, potrebno je omogućiti i druge načine identifikacije klijenta – razmena podataka između banaka preko platforme (open banking) uz ključnu i centralnu ulogu Narodne banke Srbije.	2020			√

Preporuke:	Prvobitno date u BK:	Značajan napredak	Određeni napredak	Bez napretka
U cilju veće efikasnosti i bezbednosti poslovanja potrebno je omogućiti automatizovanu razmenu podataka između javnog i privatnog sektora. Na primer, obezbediti razmenu podataka sa Poreskom upravom, Registrom socijalnog osiguranja i Kreditnim biroom u cilju procene stvarne kreditne sposobnosti i zaštite od prevara. Takođe, omogućiti dostavljanje dokumentacije od strane pružalaca usluga građanima putem jedinstvenog elektronskog sandučeta eUprave.	2020	√		
Smanjiti troškove elektronskog arhiviranja dokumentacije privrednih društava kroz izmenu propisa u pravcu izuzimanja najvećeg dela poslovne dokumentacije jer ista nije od značaja za kulturu, umetnost, nauku i druge kategorije Zakona o arhivskoj građi i arhivskog delatnosti.	2021			√
Usvajanje Zakona o elektronskim komunikacijama koji će omogućiti da elektronska forma bude podrazumevani oblik računa za telekomunikacione usluge.	2021	√		
Izmena odgovarajuće Uredbe koja bi omogućila bankama da postanu pružaoci usluga od poverenja i da bankarski identitet bude prepoznat prilikom izdavanja kredencijala za Consent ID.	2022		√	

STANJE

Na globalnom nivou, tehnološki sektor je u prethodnoj godini prolazio kroz velike promene: krajem 2022. godine bankrotom kriptomenjačnica došlo je do kulminacije tzv. kripto-zime, početak 2023. godine obeležila su otpuštanja u IT gigantima, a ogroman uspeh i popularnost Chat GPT-a ukazali su da je veštačka inteligencija najvažnija tema u domenu digitalizacije. Ovi trendovi su se odrazili i na dinamiku i prioritete IT sektora u Srbiji, dok je država nastavila da razvija nove servise elektronske uprave. Nakon usvajanja Zakona o elektronskim komunikacijama koji je usklađen sa regulativnom Evropske unije, najavljena je i javna rasprava pravilnika koji će definisati uslove za organizovanje aukcije radio-frekvencija namenjenih 5G tehnologiji, čije se puštanje očekuje tokom 2024. godine. Na osnovu RATEL-ove analize podataka koje su mobilni operatori dostavili u junu 2023. godine o korišćenju mobilnih uređaja u Republici Srbiji, ustanovljeno je da više od 1,200,000 korisnika mobilne telefonije u Srbiji već poseduje uređaje koji podržavaju 5G.

U godini za nama, nastavljen je trend rasta upotrebe i oslanjanja na informaciono-komunikacione tehnologije u svakodnevnom životu i poslovanju. Prema podacima Republičkog Zavoda za statistiku, broj građana koji koriste internet u Srbiji u 2021. se povećao za 7% u odnosu na

prethodnu godinu i sada iznosi 81,2%¹. Kada je reč o trgovini putem interneta, u 2021. 61% građana² je obavilo kupovinu ili poručivanje putem interneta, čime je nastavljen trend smanjenja broja građana koji nisu uopšte učestvovali u elektronskoj trgovini za po nekoliko procenata godišnje.

U prethodna dva izdanja Bele knjige, ukazali smo da su epidemijske okolnosti imale veliki uticaj na ponašanje potrošača i u pogledu povećanje obima trgovine preko interneta. Sličan trend zadržao se i u prethodnoj godini - podaci Narodne banke Srbije pokazuju su da je u 2022. broj dinarskih platnih transakcija realizovanih platnom karticom putem interneta zabeležio rast od 33,9% u odnosu na 2021., dok je vrednost ovih transakcija porasla za 46,3% u odnosu na prethodnu godinu. Kod transakcija u evrima, u istom periodu broj transakcija je povećan za 71,6%, dok je njihova vrednost porasla za 51,3%³. Prema istom izveštaju, podaci za prva 2 kvartala 2023. pokazuju sličan obim međugodišnjeg rasta u pogledu broja i vrednosti transakcija u obe valute.

U februaru 2023. godine, Vlada Republike Srbije je usvojila Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine

1 Upotreba IKT-a u Republici Srbiji - <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G202116016.pdf>

2 Ibidem.

3 Transakcije plaćanja izvršene preko interneta korišćenjem platnih kartica - <https://www.nbs.rs/sr/ciljevi-i-funkcije/platni-sistem/statistika/>

u periodu 2023-2024. godine. Aktivnosti u ovom Akcionom planu su formulisane tako da doprinose unapređenju digitalnih veština svih građana. Takođe u maju 2023. godine, Vlada je usvojila program za pojednostavljenje administrativnih postupaka i regulative „ePAPIR“ za period 2023-2025. čime se dalje nastavlja rad na aktivnostima digitalizacije i unapređenja infrastrukture za pružanje digitalnih usluga.

U avgustu 2023. dostignut je broj od dva miliona građana koji imaju nalog na portalu eUprava. Tome doprinosi činjenica da se broj servisa koje eUprava podržava, kontinuirano povećava, olakšavajući građanima korišćenje brojnih usluga kako u domenu državnog tako i u domenu privatnog sektora.

Kada je u pitanju informaciona bezbednost, za razliku od prethodne godine u kojoj su značajno mesto zauzele vesti o sajber-napadima na digitalnu infrastrukturu Republičkog geodetskog zavoda i drugih institucija, ova godina protiče u znaku dobrih vesti. U toku je rad na izmenama Zakona o informacionoj bezbednosti u cilju usklađivanja sa novom direktivom EU u ovoj oblasti, od koga se očekuje unapređenje otpornosti subjekata u kritičnim industrijama na sajber pretnje, kao i značajnija uloga regulatora o otkrivanju ranjivosti IKT sistema. Pored toga, Državni data centar u Kragujevcu je ove godine dobio standard EN 50600 klase 4 (tier 4) koji označava ispunjavanje najvećeg nivoa pouzdanosti, sigurnosti i efikasnosti čuvanja opreme i podataka.

POBOLJŠANJA

Od 1. januara 2023. godine krenulo se u potpunosti sa punom primenom eFaktura u privredi, koje su zamenile papirne fakture, putem primene SEF sistem Ministarstva finansija, čime je postignuto veliko administrativno rasterećenje. Pored ove prednosti, digitalizacija prometa faktura dovela je do povećanja transparentnosti transakcija na maloprodajnom i veleprodajnom delu odnosno do smanjivanja prostora za sivu ekonomiju. Dodatno, očekivanja su da će se na ovaj način unaprediti proces povraćaja PDV-a kao i da će doći do smanjenja troškova čuvanja faktura koje će se sada, umesto u papirnom, čuvati u elektronskom obliku. Pozitivan rezultat uvođenja eFaktura, ogleda se i u činjenici da je, od momenta uvođenja ovog sistema, značajno porastao broj korisnika kvalifikovanog elektronskog sertifikata u našoj zemlji. Kao što je u uvodu istaknuto, donet je novi Zakon o elektronskim komunikacijama o kome će biti detaljnije reči u tekstu Bele

knjige koji se odnosi na telekomunikacije. Međutim, ovim zakonom je ispunjena jedna od osnovnih prošlogodišnjih preporuka Bele knjige iz domena digitalizacije, a to je da elektronska forma bude osnovni oblik računa za telekomunikacione usluge. Naime, nakon adekvatnog obaveštenja, operator će ubuduće dostavljati mesečni račun korisniku u elektronskoj formi. Zakon predviđa i 2 izuzetka: ukoliko korisnik nema tehničkih mogućnosti za elektronski prijem računa (npr. korisnik nema pametni telefon), ili ukoliko korisnik zahteva račun u papirnoj formi. U tim situacijama operator je dužan da bez naknade izda mesečni račun u papiru. Ako uzmemo u obzir da samo broj postpejd korisnika u mobilnoj telefoniji iznosi 5,2 miliona i da veliki broj njih i dalje dobija 12 računa godišnje u papiru, jasno je da će ova inicijativa imati značajan uticaj na zeleno poslovanje i zaštitu životne sredine.

Vlada Republike Srbije i Kancelarija za IT i elektronsku upravu, kao centralni organ u čijoj nadležnosti je koordinacija aktivnosti iz domena elektronske uprave, upravljanja javnom IT infrastrukturom i informacione bezbednosti, nastavljaju sa sprovođenjem digitalne agende.

Da podsetimo, u 2022. godini Kancelarija je omogućila građanima da dobiju kvalifikovani elektronski sertifikat u kladu bez naknade, koga mogu da koriste na jednostavan i brz način putem mobilnog telefona, bez potrebe za instalacijom posebnog softvera ili posedovanjem hardverskih elemenata kao što su smart kartice. Rešenje se zasniva na dobro poznatoj mobilnoj aplikaciji Consent ID, čijem izdavanju korisničkih kredencijala prethodi lična identifikacija putem lične karte. Na ovaj način, ispunjena je jedna od osnovnih preporuka Saveta koja podrazumeva omogućavanje jednostavnog i pristupačnog digitalnog identiteta za najširi krug građana. Takođe je izraženo očekivanje da će se sve državne institucije integrisati sa Kancelarijom za IT i elektronsku upravu na način da potpisivanje kvalifikovanim elektronskim potpisom u kladu bude omogućeno na njihovim portalima. Takođe, verujemo da postoji prostor za unapređenje mreže partnera i lokacija za izdavanje kredencijala za aplikaciju Consent ID. Vođeni pozitivnim primerom uključivanja predstavnika privatnog sektora u izdavanje kredencijala Consent ID, utisak je da postoji veći prostor za uključivanje privatnog sektora u izdavanje kredencijala za Consent ID, a time i većeg obuhvata građana. U tom smislu, predlog je da se izmenom regulative omogući bankama da postanu pružaoci usluga od poverenja i da bankarski identitet bude prepoznat prilikom izdavanja kredencijala za Consent ID. Početkom 2023. godine došlo je

do integracije Portala za elektronsku identifikaciju eUprave (eid.gov.rs) sa Agencijom za privredne registre (apr.rs) čime je korisnicima digitalnog identiteta omogućeno osnivanje kompanija, podnošenje svih vrsta prijava i evidencija, kao i druge usluge APR-a. Na taj način APR se pridružio portalima eFaktura, eZdravlja, lokalnih poreskih administracija i portalu Moja prva plata koji su ranije integrisani sa eUpravom.

Pored toga, državljani Srbije koji žive u inostranstvu moći će da putem diplomatsko-konzularnih predstavništava da postanu e-građani, odnosno da dobiju parametre za već pomenutu aplikaciju Consent ID. Na taj način se olaškava život svim građanima u dijaspori, koji do sada nisu bili u prilici da izvan Srbije dobiju pristup servisima elektronske uprave.

Kada su u pitanju novi servisi, uspostavljen je portal „Frilenseri“ putem kojeg je omogućeno jednostavno podnošenje poreskih prijava od strane fizičkih lica koja ostvaruju prihode pružanjem usluga u zemlji i inostranstvu, pri čemu se procenjuje da bi broj frilensera u Srbiji oko stotinu hiljada. Takođe, uveden je i elektronski servis pod nazivom „Čuvam te“ kojim je omogućena prijava nasilja, a koji uvezuje škole, centre za socijalni rad, policijske stanice i zdravstvene ustanove, a sve u cilju prevencije nasilja među decom i maloletnim licima. Na kraju, u 2023. godini uvedene su i usluge eSaglasnost koja reguliše izdavanje dokumenata deci, kao i prijavu boravišta, eDržavljanstvo, te preuzimanje izvoda iz matičnih knjiga.

U okviru regionalne inicijative Otvoreni Balkan, postignut je Sporazum o povezivanju šema elektronske identifikacije koji ima za cilj da omogući jedinstvenu upotrebu šema izdatih od strane Srbije, Severne Makedonije i Albanije.

Svedoci smo velikog progressa u delu pravnog okvira koji omogućava dalju digitalizaciju finansijskih usluga, kroz niz odluka koje je regulator, Narodna banka Srbije, propisala u prethodnom periodu. Tako je, osim mogućnosti video identifikacije fizičkih lica, uz proširenje relevantne Odluke, omogućena identifikacija i pravnih lica. U cilju dodatnog unapređenja bezbednosti klijenata i prevencije prevarnih radnji, primećujemo da postoji prostor za predstavljanje i razvoj druge generacije video identifikacije u vidu biometrijske zaštite u sklopu verifikacije i prihvatanja novih klijenata, koja beleži uspešnost od gotovo 100%. Pored nesumnjivog doprinosa bezbednosti klijenata, uvođenje biometrijske identifikacije bi dodatno podstaklo razvoj digitalizacije u Srbiji, čineći bankarske usluge bržim, jednostavnijim i dostupnijim.

Dodatno, kada je reč o pojednostavljivanju korišćenja bankarskih usluga, izuzetno važnu ulogu u ovom procesu igra i omogućavanje razmene podataka između banaka u okviru open banking / banking mobility koncepta, uz ključnu i centralnu ulogu Narodne banke Srbije. Uvođenje ovih koncepata omogućilo bi klijentima da izbegnu opterećujuće i vremenski zahtevne procedure zahvaljujući direktnoj razmeni podataka između banaka. Primera radi, procesi otvaranja i zatvaranja tekućeg računa bili bi znatno jednostavniji za klijente, jer bi banka u kojoj korisnik želi da otvori račun imala mogućnost da direktno sa drugom bankom čije usluge klijent već koristi reguliše preostale procese. Na ovaj način, klijenti bi imali mogućnost da lakše koriste bankarske proizvode koji im najviše odgovaraju, što bi u krajnoj liniji dodatno motivisalo učesnike na tržištu da svoje ponude prilagode potrebama korisnika.

PREOSTALI PROBLEMI

Nakon uspešno realizovanog projekta „Moji podaci za moju banku“ zasnovanog na razmeni podataka između javnog i privatnog sektora, Odbor za telekomunikacije i digitalnu ekonomiju vidi priliku za dalju digitalizaciju poslovanja u novim inicijativama ovog tipa.

Procedure u javnoj upravi su značajno ubrzane uvezivanjem državnih institucija i automatskom razmenom dokumenta. Verujemo da slična saradnja između banaka, mobilnih operatora, osiguranja i drugih privrednih subjekata sa državnim organima, može doprineti većoj efikasnosti i bezbednosti poslovanja. Razmena podataka sa Poreskom upravom, Registrom socijalnog osiguranja i Kreditnim biroom u cilju procene stvarne kreditne sposobnosti i zaštite od prevara, omogućavanje provere validnosti lične karte preko MUP-a prilikom zaključenja ugovora ili korišćenje e-sandučeta eUprave za dostavu dokumentacije, samo su neki od primera u kojima vidimo taj potencijal.

U poslednjih pet godina napravljen je veliki pomak kada je reč o propisima iz domena elektronskog poslovanja. Međutim, propisi koji uređuju druge oblasti često predstavljaju barijeru za digitalizaciju poslovanja. Ove propise nije lako izmeniti s obzirom na to da su neretko utemeljeni na pogrešnoj paradigmi da je papir sigurniji i transparentni oblik dokumenta u odnosu na elektronski dokument.

Ipak, veći problem predstavljaju propisi o arhiviranju, tačnije Uredba o jedinstvenim tehničko-tehnološkim

zahtevima i procedurama za čuvanje i zaštitu arhivske građe i dokumentarnog materijala u elektronskom obliku, doneta na osnovu Zakona o arhiviranju, koja će stupiti na snagu 1. januara 2024. Ova uredba predviđa skup i komplikovan proces arhiviranja elektronske dokumentacije koji između ostalog podrazumeva da svaki pojedinačni dokument treba da bude overen kvalifikovanim elektronskim žigom (eng. qualified time stamp) ovlašćenog pružaoca usluge od poverenja. Očekivani troškovi uvođenja sistema elektronskog arhiviranja i stavljanja kvalifikovanog vremenskog žiga na svaki pojedinačni dokument prete da se približe ili

čak prevaziđu troškove rukovođenja arhivom u papirnom obliku. U takvim okolnostima neće postojati motivacija privrede da sa papira pređe na elektronsko poslovanje, a vraćanje privrednih subjekata koji već sada posluju elektronski na arhivu u papirnom obliku predstavljalo bi veliki korak unazad.

Kao zaključak, napominjemo da je urađen veliki napor i pomak u cilju omogućavanja dalje digitalizacije privrede i javnog sektora u proteklom periodu i da se uočava spremnost svih državnih institucija da se u tom duhu i nastavi u narednom periodu.

PREPORUKE SAVETA

- Izmena i dopuna Odluke o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke, u delu koji se odnosi na sadržinu kreditnog dosijea dužnika, koja bi uvažila postojanje projekta Moji podaci za banku i sličnih inicijativa i koja bi za verodostojan dokaz o zaposlenju i zaradi ili penziji građana prihvatila podatke iz baze nadležnih državnih institucija, a u slučaju potrošačkih kredita male vrednosti i izjave građana u digitalnom obliku date pod punom materijalnom i krivičnom odgovornošću.
- Omogućiti razvoj i uvođenje druge generacije video identifikacije u vidu biometrijske zaštite u sklopu procesa verifikacije klijenata, a sa ciljem dodatnog unapređenja bezbednosti klijenata i podsticanja daljeg razvoja digitalizacije u Srbiji.
- Omogućiti razmenu podataka između banaka uvođenjem open banking / banking mobility koncepta, uz ključnu i centralnu ulogu Narodne banke Srbije, čime bi korisnici bankarskih usluga imali mogućnost da brže i jednostavnije koriste proizvode koje su im potrebni, a što bi pozitivno uticalo na povećanje konkurencije na tržištu i dovelo do sveopšteg poboljšanja ponude u skladu sa potrebama klijenata.
- U cilju veće efikasnosti i bezbednosti poslovanja potrebno je omogućiti automatizovanu razmenu podataka između javnog i privatnog sektora. Na primer, obezbediti razmenu podataka sa Poreskom upravom, Registrom socijalnog osiguranja i Kreditnim biroom u cilju procene stvarne kreditne sposobnosti i zaštite od prevara. Takođe, omogućiti dostavljanje dokumentacije od strane pružalaca usluga građanima putem jedinstvenog elektronskog sandučeta eUprave.
- Smanjiti troškove elektronskog arhiviranja dokumentacije privrednih društava kroz izmenu propisa u pravcu izuzimanja najvećeg dela poslovne dokumentacije jer ista nije od značaja za kulturu, umetnost, nauku i druge kategorije Zakona o arhivskoj građi i arhivskog delatnosti.
- U primeni Zakona o elektronskim komunikacijama, pravilnik o prijepd registraciji korisnika mobilne telefonije treba da omogući jednostavnu registraciju korisnika elektronskim putem.